

SZABÓ ESZTER IDA

„... ÉLNI RADÍROZÁS NÉLKÜL”
HORVÁTH ANNA (1924–2005)

A BEREGSZÁSZI MŰVÉSZ ÉLETÚTJA VI.

AGYAG-ANYAG A TÉRBEN: KIÁLLÍTÁSOK, ELISMERÉSEK

„– Vajon hány kiállítása volt eddig?

– Fogalmam sincs róla, nem tartom számon. Nézze, az emberek mentalitása különböző. Egyesek szeretik a nyüzsgést, a közszereplést, szeretnek a figyelem homlokterében állni. Számomra másban van a lényeg – az elmélyülésben, a gondolatközlésben, abban, hogy megpróbáljam valamilyen gazdagítani a nézők lelkét. Magam viszont igyekszem a háttérben maradni.”¹

A tanulmány elérkezett utolsó, hatodik, befejező részéhez, és bár a művésznő életében, ahogy az imént olvashattuk, igyekezett a háttérben maradni, most mégis a figyelem középpontjába került ráncok maradt alkotásaival, gondolásaival, tanításaival. Tanulmányosorozatomban előző öt fejezetében Horváth Anna gyermekkorát, fiatalkorát, szülői-baráti háttérét és azon személyek körét mutattam be, akik meghatározóak voltak művészi pályájának indulásakor, vagy hatottak rá aktív alkotó korszakában, továbbá bepillantást kaphattunk emberi és alkotói sokoldalúságába is. Ez a gazdag 81 év sokat adott ennek a kisebbségi sorsban élő kisvárosi művészembernek, akinek szobája négy fala közé egy egész

¹ Barát Mihály: Egy nem mindennapi ember a Vérke partjáról, Horváth Anna 80 éves. In: Kárpáti Igaz Szó, 85. évfolyam, 162. szám, 2004. november 2., 5. o.

univerzum zsúfolódott be. Sokan élik életüket a falak zárt csöndjében, mely a belső élet hiányában feszítően szűkössé válhat. Horváth Anna élete kiváló példa arra, hogy az ember fizikai elmozdulásának hiányában, megmaradva saját régiójában, városában, a szoba magányában is képes lehet a mindenség befogadására, sőt a világ magához csalogatására, a szellemi kiteljesedésre, az isteni minőség megélésére. Nehéz feladat egy ilyen komplex embert szavakkal körbeírni, egy küzdelmes és értékes életet bemutatni, eredményeit felmutatni. Éppen ezért a tanulmány záró része nem vállalkozik a művészno kiállításainak teljes felsorolására, de törekszik a közismertebbek kiemelésére, nagyjából időrendi sorrendet követve.

Koronás fők. Generációk viselője (terrakotta, máz, aranyozás)

Horváth Anna szobrait először 1958-ban tárta szélesebb közönség elé a Beregszászi járás amatőr képzőművészeinek kiállításán. A pályakezdő művész ekkor 34. életévében járt. Ahogy az előző részekben utaltam rá, a fellelhető dokumentumok alapján okunk van feltételezni, hogy itt találkozott először Vaszilij Ivanovics Szvida (1913–1989) és Garanyi József (1921–2009) a szobrász műveivel. Következő fennmaradt adatunk az 1959-es ungvári kiállításra vonatkozik, melyen Szvida László faragó művésszel közösen állított ki. Ezt követően Horváth Anna állandó résztvevője lett a járási, területi és az országos, illetve a köztársasági kiállításoknak. 1959-től jelen volt a magyar képzőművészeti kiállításokon is. A pályafutásának első 10 évében rendezett kiállítások listája egyelőre gyéren felkutatott. Azonban bizonyára voltak szép számban, ugyanis első kiállítása után mindössze öt évvel, 1963-ban, a kiállítások előirányzott számának felmutatása alapján a Szovjetunió Képzőművészeti Szövetségének és Ukrajna Képzőművészeti Szövetségének rendes tagjává fogadták.

Horváth Anna több interjúban nyilatkozott arról a zavarba ejtő érzéséről, amit a szellemi és lelki síkon kihordott művek közszemlére bocsátása jelentett számára. Balogh Irén beregszászi újságíró, aki a művész nő baráti köréhez tartozott, több alkalommal készített vele riportot. A baráti légkör, melyben ezek a beszélgetések zajlottak, a kérdés fesztelen megközelítését eredményezték, és a szobrász nő szülőföldjén betöltött, olykor visszas szerepére is rávilágítottak. Amin nem kell csodálkozni, hisz már a Biblia bölcsessége is úgy szól, hogy senki nem lehet próféta a saját hazájában. Horváth Anna sokat küzdött az emberi elismerésért környezetében, amit öreg korára mégiscsak kiérdemelten magáénak tudhatott: *„Egyik életrajzíróm megjegyezte, hogy eleinte csak műkedvelők között állítottam ki. Igen. Most senki nem akar a műkedvelők között kiállítani, a műkedvelők sem vállalják a műkedvelést, se a népművelést, mert rögtön a csúcson akarnak csücsüskélni. Nekem teljesen mindegy volt, hol állítok ki, mert semmilyen kiállítást nem szeretek. Van abban valami szemérmetlen, hogy amit én a szoba magányában, vagy a nappalok-éjszakák gondolatvilágában létrehozok, azt mindenkire rábízam. Ha valami kis áhitattal fogadják, akkor rendben van, mert minden műnek van hibája, az Isten művének is. Lám, mennyi a galád ember, holott Isten teremtményei! De amikor a legtöbbje csak azt lesi, hogy mit lehet a művön kifogásolni, s hogyan lehetne a szerzőjét valahogy kisebbiteni... Ilyen sok van a városban, de csak a városban. Ha kimégy akármelyik közegbe, ott egy az egyben mérik azt, amilyen éppen vagy. Itt még mindig hozzám csapják a*

múltat. Ezért nem szabad elmenni onnan, ahol születünk, ahol ismernek, mert ez a legnagyobb kontroll, a legnagyobb bírálat. Itt a legnagyobb erőfeszítést teszem, hogy elfogadtassam magamat, nem velük: magammal!”²
(Horváth Anna)

A szobrásznő munkáit szívesen fogadták Ukrajna fővárosában, Kijevben is. Rendszeresen állított itt ki, például 1967-ben, 1969-ben és 1970-ben az ukrainai köztársasági válogatott, csoportos kiállításokon az MM Kiállítóteremben.

Egy 1969-es beregszászi egyéni tárlatról, amelyet a Beregszászi Művelődési Házban rendeztek, a *Vörös Zászló* (később: *Beregi Hírlap*) vezető munkatársa, Csanádi György tudósított: „*Ha néhány szóban kellene jellemezni a kiállított művek témáját, akkor így foglalhatnám össze azok mondanivalóját: a dolgozó ember és a munka dicsőítése. Valóban, bármely művét is vesszük, mindegyikből árad a művésznőnek az Ember, a Munka iránt érzett nagy-nagy szeretete. És mégsem érezzük egyhangúnak alkotásait, mindegyik más és más, egyedülálló a maga nemében.*”³ Az újságíró kiemeli a művésznő lényegre való szorítkozását: „*Horváth Anna minden vonalat a mondanivaló kihangsúlyozásának rendel alá, gyakran elhagyja a felesleges, zavaró részleteket, s nem is érezzük azok hiányát. Az Anyai szeretet című szobor és a Tiltakozás című kerámia a legjellegzetesebb képviselői ennek a tulajdonságnak. Mindkét alkotás a művésznő nagyszerű kompozíciós készségéről tanúskodik.*

Vonatkozik ez a Felvonulók című szoborra is. Mindössze négy alakot látunk itt egy zászló köré tömörítve, de olyan jól megkomponálva, hogy szinte érezzük a mögöttük felsorakozó tömeg monolit egységét, törhetetlen akaratát.”⁴

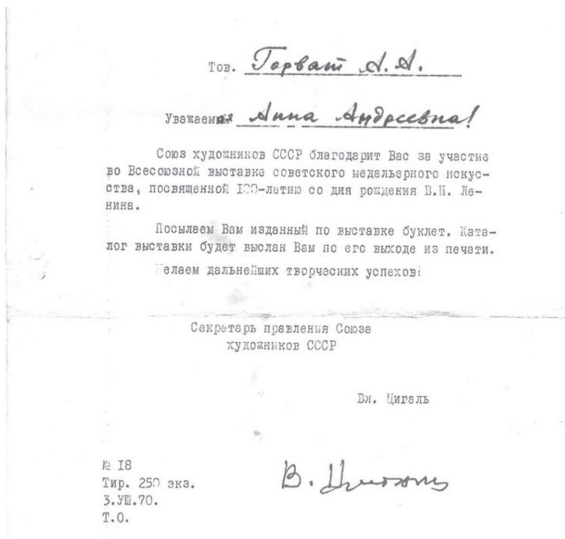
1970-ben azonban nemcsak Ukrajna, hanem a Szovjetunió fővárosában, az ország gazdasági, közlekedési, oktatási, valamint politikai központjának számító, Moszkvában is részt vesz alkotásával a Szovjet össz-szövetségi válogatott, csoportos éremművészeti kiállításon. Még ugyanebben az évben Lengyelország fővárosában, Varsóban is szerepel a szovjet válogatott, csoportos éremművészeti kiállításon. 1970. augusztus 3-án a Szovjetunió Képzőművészeti Szövetsége gratulációval köszönte meg Horváth Annának a

² Balogh Irén: *Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 50. évfolyam, 83. szám, 1994. november 3., 2. o.

³ Csanádi György: *Igazi realista művészet. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 25. évfolyam, 107. szám, 1969. szeptember 11., 4. o.

⁴ U.o.

moszkvai éremművészeti kiállításon való szereplését, melyet V. I. Lenin születésének 100. évfordulója alkalmából rendeztek. A hetvenes években tehát felpörögnek az események a szobrásznő körül, jelenléte a képzőművészeti életben hazai és nemzetközi szinten is egyre rangosabb lett.

Gratuláció 1970. augusztus 3-án a Szovjetunió Képzőművészeti Szövetségétől

Horváth Anna az egész Szovjetunió területén kiemelt érmésznek számított. Az Ukrajnai Képzőművészeti Szövetség folyóiratának riportere, Zoja Kucserenko művészportréjában is kiemeli ezt a műfaját: „A 70-es években szobrászművésztünk az éremművészet felé fordult, és ebben a műfajban alkotott maradandót. Kerámiaérmeivel Kijevben a köztársasági kiállításokon és rangos nemzetközi kiállításokon ért el sikereket. Alkotásait kiállítják Varsóban, Budapesten, Berlinben, Bukarestben, Kassán, Nyíregyházán és más városokban.”⁵ Szobrai ott vannak a prágai és bécsi múzeumokban. „Kifejező kispasztikákban örökítette meg a fejkendős falusi asszonyok, kucsmás, pipázó parasztemberek, játszadozó gyerekek alakját.”⁶ (Barát Mihály)

⁵ Zoja Kucserenko: *Horváth Anna Kárpátjáról. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 56. évfolyam, 96-97. szám, 2000. november 11., 3. o.

⁶ Barát Mihály: *Búcsú Horváth Annától. Kárpáti Igaz Szó*, 86. évfolyam, 131. szám, 2005. október 13., 2.o.

Ezek az állami kitüntetések ne zavarják meg a művészno munkásságáról alkotott véleményünket! A szocialista rendszerben élő alkotó megtalálta a módját, hogy saját eszköztárát és témakörét megteremtse, kidolgozza, és ezen a sajátosság nyelven és formában mondja ki észrevételeit a kárpátaljai embertípusokról, azok etnográfiai és történelmi múltjáról, jelenéről. Ilyen értelemben igazi kordokumentumoknak is tekinthetők művei. A letűnt társadalmi környezet és a csaknem teljesen felszámolódtott paraszti világ Horváth Anna művészetében elevenebb egy panoptikumnál.

Horváth Anna 1972-ben és 1973-ban is szerepelt Moszkvában a szovjet össz-szövetségi válogatott, csoportos kisplasztikai kiállításon, melyet az MM Kiállítóteremben rendeztek meg visszatérően. 1973. április 23-án kap a szobrászno a Szovjetunió Képzoművészeti Szövetségétől köszönolevelet, amiért részt vett a Szovjetunió II. Össz-szövetségi Képzoművészeti Medál-kiállításon, és gratulációt, amiért ott elnyerte a 2. helyezést.

Союз художников СССР
П Р А В Л Е Н И Е

Москва, Г-98, Гоголевский бульвар, 10 Для телеграмм Союзхудожник

Тел.: 290-11-00
290-44-70
290-44-71
290-41-00 +
70-40-00 +

№63/сч-270

23. апреля 1978 г.

Тов. ГОРБАТ А.А.

Дорогая Анна Андреевна!

Жюри открытого Всесоюзного конкурса на лучшую повитную медаль в честь Союза художников СССР и в честь 2-й Всесоюзной выставки медальерного искусства и Секретариат правления Союза художников СССР благодарит Вас за участие в конкурсе.

Мы рады сообщить Вам, что Вам присуждена II-я премия за оригиналь медаль в честь 2-й Всесоюзной выставки медальерного искусства.

Желаем Вам дальнейших творческих успехов!

Председатель жюри,
I-й Секретарь правления
Союза художников СССР,
Народный художник РСФСР

Н. Поповичев

Госкомпротекция Союза художников
Украинской РСР

Ваша организация Знамятисни
организация I Силим художника
Украинской РСР
тов. Кашинко

Ваша организация Атмосфера

В соответствии с-м ч. 1 п. 9, до Украинской Народной Республики
наше название специализированном художественном творческом объединении
художников, работающих в области малых форм. В этой связи в
будущем обеспечителен II Международной выставке скульптурных
малых форм.

Организован партия 10-денной поездки - 350 руб.
/ в шах 100 руб. в обмен на валюту.

В соответствии с резолюцией до списка делегации
художников Горбат Анна Андреевна - член
Вашей организации, просясь предоставить видяку на имя Силим
художника Украинской РСР характеристика-рекомендацию на имя
товарища /рос.языком, у 3 адреса /наименование организации
областной организации I Силим художника Украинской РСР, пар-
тия, также обеспечителен по назначению в отношении партийным
организация / Райкомом, Исполкомом, обкомом КН Украины/.

Ваше имя Винцо; П. Демонстра

1.

2.

1. kép: 1973. április 23. A Szovjetunió Képzoművészeti Szövetségének köszönő és gratuláló levele

2. kép: 1973. április 4. Értesítés a szövetségtől a magyarországi kisplasztikai kiállításon való részvételről

Horváth Anna érmei iránt nagy volt az érdeklődés. Már a sikeres kijevi, moszkvai, varsói szereplése előtt kapott egy magyarországi felkérést. 1973. április 4-én levél jött az USzSzk Képzőművészeti Szövetségének Kárpátaljai Szervezetétől. 1973 októbere folyamán el kellett juttatnia a Magyar Népköztársaságba egy speciális turistacsoport által a szovjet művészek szobrait. Konkrétan kispasztikai műveket. Ekkor ugyanis Budapesten rendezték meg a II. Nemzetközi Kispasztikai Kiállítást. Hozzávetőleges költsége a 13 napos útnak 350 rubel volt (3-4 havi keresetnek számított), ebből 100 rubelt adtak költségmentesen, azaz valuta beváltására.

Horváth Anna kiállításainak listája bár erősen hiányos, az 1970 és 1980 közötti időszak viszonylag dokumentáltabb, mint a korábbi vagy utána következő évtizedek. 1974-ben egyéni kiállítást rendeznek a művésznőnek a Beregszászi Művelődési Házban. 1975-ben ismét nemzetközi kiállításról találunk dokumentumot, Lengyelországban, Krakkóban szerepel nemzetközi válogatott, csoportos éremművészeti kiállításon. 1975-ben Kijevben, az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Múzeumban *Kárpátalja képzőművészete* címmel rendezett válogatott csoportos kiállításon is jelen van műveivel. 1976-ban, Ungváron egyéni kiállítást szerveznek neki a Kárpátaljai Képzőművészeti Múzeumban. 1976-ban, szintén Kijevben, az ukrainai köztársasági válogatott, csoportos kispasztikai kiállításon vesz részt alkotásaival az MM Kiállítóteremben. 1977-ben a Magyarországon, Budapesten rendezett nemzetközi válogatott, csoportos éremművészeti kiállításon is indul. Ugyanebben az évben szakmai elismerésben részesül: megkapja Moszkvából a Szovjet Képzőművészeti Szövetség vezetőségének díszoklevelét.

A sikerek azonban nem mindig voltak zökkenőmentesek. 1978-ban a Szovjetunió Művészeti Szövetségének Szobrászati Bizottsága egy január 20-ától március 12-éig tartó kiállításról igazolást állított ki Horváth Anna részére. Az igazolás feltételezhetően egy fellebbezési eljáráshoz kellett. Horváth Anna munkássága során ugyanis többször küzdött a befektetett munka és alapanyag korlátozott megtérülésével. Költségesnek számító műfajokban alkotott, a munkadíj sokszor nem, csak az alapanyag térült meg, jó esetben. Az éremművészet köztudottan drága művészeti ágazat. A szobrásznő műveivel ugyan szívesen dicsekedtek Szovjetunió belül és kívül, az elkészült medál árának megállapításával azonban voltak gondok. Így történt ez 1978-ban is. Horváth Anna megvétózta azt az összeget, amit kapott a Művészeti Szövetségtől, 6 plakettért 600 rubelt. 1978. május 4-én

Beregi leány rózsával (terrakotta)

kapott választ a fellebbezésére Kijevből a Bizottságtól, melyben elutasították kérelmét. Azzal védekeztek, hogy nem állapodtak meg konkrét összegben. Illetve értesítették róla, hogy amennyiben nem fogadja el ezt az összeget, vissza kell fizetnie az előleget.

A művészvilág ilyen tekintetben mindig is kiszolgáltatott volt, hiszen nincsenek, nem voltak fix havi bérek, bevételek. Nem tehetette meg Horváth Anna sem, hogy megsértődik egy negatív tapasztalat miatt, így folyt tovább minden a korábbi mederben.

Ugyanez a Művészeti Szövetség 1979 augusztusában már arról küld értesítést, hogy medálokat kér a művésznőtől egy nemzetközi pályázati medálkiállításra franciaországi, pontosabban párizsi helyszínnel. A Medál újjászületése díjat lehetett elnyerni. A pályázati munkákat Moszkvába kellett elküldeni szeptember elsejéig. A pályázati feltételek konkrétak voltak:

Спілка художників Української РСР
ДИРЕКЦІЯ ВИСТАВОН

Київ-4, вул. Червоноармійська, 12

Тел. 24-40-06

№ 225

7. МАЯ 1978 р.

УВАЖАЕМАЯ тов.ГОРВАТ А.А.!

На Ваше письмо сообщаем, что заявление по поводу несогласия оценки Ваших работ было вторично рассмотрено Экспертной комиссией, и решение осталось прежним - закуплено 6 медалей на сумму 600 рублей. Как указано в договоре, оценка работ-ориентировочна. Если же по-прежнему отказываетесь от указанной оценки, Вам придется возвратить аванс.

УПРАВЛЯЮЩИЙ

В.Н.ГАЛЬЦОВ

Az 1978. május 4-én érkező, fellebbezését elutasító levél

gipszből készült maketteket vártak, csak egyetlen tervezetet lehetett beadni, a plakettnek kétoldalasnak kellett lennie, a téma a gyermekkor volt. A méretet meghatározták, ahogy a formátumot is, melynek kör alakúnak kellett lennie. A pályázati kiírás biztosította a résztvevőket, hogy a gipszből készült maketteket a rendezvényt követően megsemmisítik (ezért volt fontos, hogy ebből a sokszorosítható anyagból készüljenek a medálok, mert azt a művész otthonában a pályázatot követően ismét kiönthette a meglévő forma által). Pályázni továbbá olyan alkotással lehetett, melyet alkotója korábban nem ajándékozott vagy adott el, és nem publikált.

A kortársak visszaemlékezései alapján ezzel a plakettjével ismét nemzetközi díjat nyert, de erre vonatkozó dokumentumok egyelőre nem állnak rendelkezésünkre. Az információ hiánya összefüggésbe hozható azzal a körülménnyel, hogy a központi intézmények nem szívesen fizették ki a művészek nemzetközi díjait (főleg, ha külföldi valutáról volt szó). Az információ visszatartásával így kötelezettséget sem vállaltak a finanszírozásra vonatkozóan.

A párizsi pályázatra készült medál két oldala

második Össz-szövetségi Medálkiállításon exponálták Horváth Anna medálját, amely Miguel de Cervantes alakját mintázta meg. Robinson arra kérte, küldjön egy fotót erről a munkájáról, továbbá érdeklődött, hogy Spanyolország mely alkotóművészeről készített még medált.

Cervantest ábrázoló medálok

A Cervantes-medál kapcsán is leszögezhetjük, mennyire nem avatták be az alkotót művei nemzetközi megmérettetésébe. A központi fórumok rendszeresen nem juttatták vissza az alkotónak a művét, akár a Szovjetunió területén, akár külföldön exponálták azt. Ez mind a medálokra, mind a szobrokra egyaránt vonatkozik. Némely nagyobb megmérettetés során nemzetközi múzeumok vásárolták fel az általuk arra érdemesnek tartott műveket, amiről az alkotók legfeljebb megkésve értesültek, és be kellett érniük a „dicsőséggel”.

РОБИНСОН Давид Вениаминович
СССР, 191011 - ЛЕНИНГРАД
Канал Грибосаова, 2-й, кв. 117

- 6 МАИ 1980

Уважаемая Анна Андреевна!

Обрадуясь к Вам с большой просьбой.

На II Всесоюзной в-сталки медали экспонировалась Ваша работа, посвященная Сервантесу. Если возможно, прошу прислать мне фотографии этой медали. Прошу также сообщить, кого еще из деятелей искусства Испании В- делали.

Заранее очень Вам благодарен!

Желаю всего наилучшего!

D. Robinson

*Анна, дорогая, прошу. Если
-из Виден и -из Сидна Вад, то есть
гасто Естимента Наши группа.
Если -из Самородит, тамодите
Давиду, тем макетте.
Надеюсь, что скоро увидимся
в прилагательной Саталол нашей
всичава в Девкии Самодитеродеи
Вад. Желаю всего Вам хороши.*

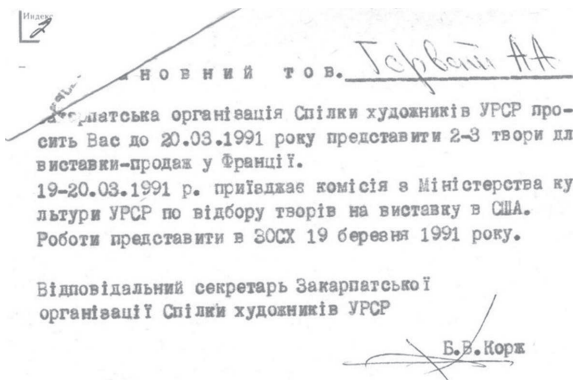
Az 1980. május 6-án Leningrádból érkező kérés

1984-ben ismét egyéni kiállítást rendeznek alkotásaiból a Beregszászi Művelődési Házban. 1987. november 28-án szülővárosában, az egykori Oroszlán vendégfogadó falán emléktáblát avattak Petőfi itt-tartózkodása emlékére, melyet

Horváth Anna egyik tanítványával, a szintén beregszászi születésű szobrász és keramikussal, Ortutay Zsuzsannával együtt készített el. Az emléktábla anyaga terakotta. Az egykori Oroszlán vendégfogadó épületében ma a Kárpátaljai Megyei Magyar Nemzeti Színház (korábban: Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház) foglal helyet, a földszinten, a korzó felől üzletekkel.⁷

Horváth Anna 1989-ben Szlovákiába, Töketerebesre (Trebisov), a Töketeres-besi Történelmi Múzeumba küld szobrokat válogatott, csoportos kiállításra, ahol együtt szerepel többek között Vjaceszlav Prihogyko és Sütő János festőkkel.

Hatvanhét évesen rangos díjat kapott az anyaországból. 1991-ben Budapesten szakmai elismerésben részesült, mivel a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériuma Pro Cultura Hungarica díjat adományozott neki. Ezt az elismerést a magyar kultúra értékeinek külhoni megismertetésében és terjesztésében, valamint a magyar nemzet és más nemzetek művelődési kapcsolatainak gazdagításában elévülhetetlen érdemeket szerzett külföldi állampolgárok részére adományozzák. Ebben az évben, 1991. március 20-án nagyszabású felkérés is kapott Horváth Anna. A meghívó az Ukrán Képzőművészeti Szövetség Kárpátaljai Szervezetétől érkezett, melyben azt kérték, hogy két-három művével vegyen részt a Franciaországban rendezendő, vásárral egybekötött kiállításon. Ugyanebben a levélben értesítették arról a lehetőségről is, hogy 1991. március 19–20-a között Ukrajna Kulturális Minisztériumától bizottság érkezik majd a művek megtekintésére, hogy munkákat válogassanak egy, az Amerikai Egyesült Államokban sorra kerülő kiállításra.

Meghívó kiállításokra Franciaországba és az USA-ba, 1991-ben

⁷ Dupka György (2017): *Magyar irodalmi élet és irásbeliség Kárpátalján* (Kárpátaljai magyar könyvek 245.). Budapest – Ungvár, Intermix Kiadó, 38. o.

Az eddig felkutatott források szerint Horváth Anna munkásságából életében hetvenéves korában, 1994-ben rendeztek utoljára Beregszászban egyéni kiállítást a művelődési házban. Ennek oka a szobrász életkora is lehetett. A kiállítások mindig áldozatokkal jártak, akarva-akaratlanul is megsérültek a kiállított munkák. Ezt azonban Horváth Anna egyre nehezebben élte meg, mert már fogyott az ereje, és nem mindig tudta helyrehozni a megsemmisített szobrokat. Horváth Anna természetesen továbbra is aktív maradt az alkotásban, mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy 1994–1996 között számos magyarországi művésztelepen megfordult, mint például Tállyán, Sóstón, Esztergomban és Szécsényben. 1994-ben Ungváron szakmai elismerésben is részesült, megkapta a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének Nívódíját. Az 1996-os esztendő újabb szakmai elismerést hozott a számára, méghozzá az addigi legkomolyabbat: Ukrajna Érdemes Művésze lett. Ez volt akkor a legrangosabb szakmai díj a pályán, amit képzőművész kaphatott. A kitüntetést ugyanis olyan művészeknek adták, akik a nemzeti kultúra, művészi alkotómunka valamely területén huzamosabb ideig kiemelkedő művészeti értékeket hoztak létre.

1997-ben Horváth több magyarországi kiállítást is bevállalt még, egy válogatott anyagot küldött az anyaországba, mely több helyszínt is bejárt. A munkákat kiállították Budapesten, ahol egyéni kiállítása volt a Dorotty Galériában, és az itt kiállított művekkel Szombathelyen, a Médium Galériában is bemutatkozott. Érdekes számunkra az a körülmény, hogy a budapesti kiállítását a 2023 júliusában elhunyt Lator László Kossuth-díjas, a Magyar Nemzet Művésze címmel kitüntetett kárpátaljai születésű költő nyitotta meg. A kiállítás szervezését, elő- és utómunkálatait Beke László többszörösen kitüntetett, 2022-ben elhunyt művészettörténész, a Múcsarnok főigazgatója vette gondjaiba. A művésznő és kísérője, Finta Éva költő szállásáról is gondoskodott a meghívó intézmény. Ez a budapesti szereplés és vendégeskedés Horváth Anna életében különleges eseménynek számított, hiszen a háborút követően sohasem járt az anyaország fővárosában. Ezen különleges alkalomnak köszönhetően fogadta el régi kedves ismerőse, a 2007-ben elhunyt Spira György történész, egyetemi tanár és házastársa ebédmeghívását a kiállítást követő napon.

Ezeket a nem közismert információkat azért osztom meg kedves olvasóimmal, mert igen szűk mezőnyben mozognak az ismeretek Horváth Anna munkásságáról és a művészetben betöltött szerepéről.

Népi táncosok (terrakotta, Horváth Anna korai műve)

Szülővárosa sem maradt érzéketlen a rendkívüli alkotói teljesítménnyel szemben. Beregszászban több szakmai elismerésben részesült. 1997-ben a beregszászi képviselőtestület a lokálpatrióta művésznőt Pro Urbe-díjjal jutalmazta. A kítettetett szobrászt szülővárosának legendája is inspirálta: „*Lehoczky Tivadar, vidékünk neves néprajzkutatójának és történészének véleménye szerint Beregszász eredetmondájának történelmi valóságot tulajdonítani nem lehet, azonban a monda ma is él a helybeliek körében, a város krónikáiról is hivatkoznak rá. Művészi megjelenítése Horváth Anna beregszászi képzőművész nevéhez fűződik.*”⁸ (Dupka György) 2002-ben a Beregszász 900 éves Városvédő, -szépítő és Művelődési Alapítvány Életmű-díjat adott át a beregszászi vállalkozók hagyományos bálján Horváth Anna képzőművésznak. 2005-ben Beregszászban, a magyar társadalmi és kulturális élet fejlesztése érdekében kifejtett eredményes tevékenységének elismeréseként a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága díszoklevelében részesült, a MEKK felterjesztésében.

„...1996-ban pedig megkapta az Érdemes Művész címet. Különböző oklevelek sokaságát nyújtották át neki. Az egyik falon egy aranykeretbe foglalt oklevelet veszek észre: »A Beregszász 900 éves Városépítő, -szépítő és Művelődési Alapítvány a 2002. évi Életmű Díjat adományozza Horváth Anna képzőművésznak, Beregszász kiemelkedő szülöttjének, a város jeles közéleti

⁸ Dupka György (2017): *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján*, uo., 41. oldal

személyiségének több évtizedes termékeny, sokoldalú munkásságáért. A város történelmi múltjának ápolása, fiataljainak nevelése terén kifejtett áldozatos tevékenységéért«. Mellette egy másik okmány, amely arról tanúskodik, hogy a híres-nevezetes Máltai Lovagrendnek is tagja a művész. Azután egy harmadik arról tanúskodik, hogy szülővárosa díszpolgárává választotta...

– Vajon büszke-e ezekre?

– Őszintén szólva nem tudom, mi az a büszkeség, számomra ismeretlen ez a fogalom. Inkább valamiféle elégedettség tölt el – vélekedik Horváth Anna.⁹ (Barát Mihály riportja)

Ennek az életműnek a feltérképezésében még ma is vannak tisztázni valók. 2005. április 10-én, nyolcvanegyedik életévében, halála előtt mindössze néhány hónappal, Budapesten a Magyar Művészeti Akadémia tagjai soraiba fogadta Gerzson Pál festőművész és Kő Pál szobrászművész ajánlásával, Makovecz Imre elnökletével. Titulusa a dokumentumban: iparművész. Az oklevelet Fekete György adta át Finta Évának, már posztumusz tagsági megnevezéssel, aki rákérdezett az iparművész titulusra. Be kellett érnie azzal a válasszal, hogy Horváth Anna kerámiával dolgozott.

Anyaság (terrakotta)

⁹ Barát Mihály: *Egy nem mindennapi ember a Vérke partjáról*, uo., 5. o.

2005-ben az MMA ünnepélyes keretek között ugyancsak rendes tagjává fogadta Tóth Lajos, Erfán Ferenc, Magyar László festőművészeket, Vári Fábián László, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály írókat, költőket, Vidnyánszky Attila rendezőt.

Kárpátalja számos településén találkozhatunk Horváth Anna munkáival, bár több köztéri vagy hivatalos objektumban megrendelésre készült alkotása elveszett vagy megsemmisült, esetleg megrongálódott, töredékesen maradt fenn. Szerencsére ép állapotban tekinthető meg például a Sevcsenko-émléktábla (Beregszász), a Krisztus-stációk tizenégy táblája (nagyszőlősi római katolikus templom). Több portréfilm is készült róla életében. A Moszfilm stúdió több órás portréja nemcsak művészetét, emberi alakját is népszerűvé tette Szovjetunió-szerte. Készítettek róla portréfilmet a kijevi, az ungvári, debreceni, pécsi, budapesti televízió munkatársai, jártak nála forgatni az interjúk Berlinből.

A neves kárpátaljai képzőművész költőgenerációk és írók példaképe, tanítója, ahogyan azt Balogh Irén is megfogalmazta: „(...) *bennünket is segít Horváth Anna – elfogadtatni magunkkal magunkat, ami a legnehezebb az emberi létben – ezért szeretjük őt és munkáit (...)*”¹⁰

UTOLSÓ ECSETVONÁSOK EGY ANTROPOLÓGIAI PORTRÉHOZ

„*»Anyám, szegény mindig békétlen volt velem – emlékezik vissza. – Súlyos és nehéz voltam neki. Elképzelt egy kis szelíd, jámbor takarítós-befőzős tanítónőcskét, ahogy a sógornőit meg az unokatestvéreit látta...«*

Hát ő nem lett ilyen. Öntörvényű ember, akit a környezete alakított, és aki a környezetet alakítja.”¹¹ – reflektál a kérdező, Balogh Irén, aki személyes jó barátja is volt a művésznek: „*Nehéz megfogni egy embert, egy művészt: tettenérni a szavakban, átadni, elmondani róla, ami 24 évi közeli ismeretség, barátság, együttlétezés, átbeszélgetett délutánok során kialakult benned, sejtjeidbe ivódott.*”¹²

A tanulmány megírását sokáig halogattam. A téma, mely személyes emlékeket és élményeket érint, nagyobb kihívást jelentett számomra, mint gondoltam. Eltávolodni valamitől, amivel együtt élek, emlékezni egy különleges emberre,

¹⁰ Balogh Irén: *Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával*, uo., 2. o.

¹¹ Uo., 2. o.

¹² Uo., 2. o.

aki eltűnt az életéből. De írjon bármiről is az ember, talán semmit nem ér, ha nem érinti meg a szerzőjét választott témája. Átengedünk magunkon egy történetet, végigmegyünk egy másik ember járta úton, és figyelünk. Szűrünk. Ahogy Horváth Annát választotta a művészet, úgy engem is kiválasztott ez a feladat. Egy nő, akire emlékezni kell. Horváth Anna kezében veleszületett módon benne volt a tehetség. A költözések és a világháborúk következtében a Kárpátalját érintő nemzeti, területi változások, emberi tragédiák már gyerekként meglehetősen érett és komplex személyiséggé formáltak. Különleges világ épült fel a fiatal lányban, aki, mivel több nyelven is megtanult, több „világot” tudott megismerni, magáévá tenni egy zárt, behatárolt és megfigyelt rendszer ellenére is. Munkájában különböző társadalmi rétegeket is megmutatott, sajátos életútjának köszönhetően mindenféle „kasztból” komoly barátságai születtek. Maga az ember számított neki, és nem az, ki milyen nációjú, vallású, helyzetű. Horváth Anna igazi alapanyaga ugyanis nem az agyag volt, hanem maga az ember. Az írásom korántsem teljes, még megannyi dolgot lehetne felkutatni, megírni, ezáltal komplexebbé, árnyaltabbá, plasztikusabbá tenni Horváth Anna történetét. Remélem, meg tudom valósítani a jövőben ezt a nemes célt.

Az idősödő művésznő alkotásai között

A nagy emberek nagy űrt is hagynak maguk után. Mi, akik csodálói voltunk, vagyunk ennek a nagyságnak, igyekszünk méltóan őrizni emlékét. Azok, akik már nem részesülhettek fényében, talán kaphatnak egy-egy sugarat abból azáltal is, hogy ez a tanulmány megszületett.

De ki volt ő, Horváth Anna? „(...) munkásemberek gyermeke volt, akikhez élete végéig hű maradt, művészi szintre emelve az egyszerű munkásemberek életének megjelenítését. Nemcsak művészként, de emberként is hűséges, bátor és bölcs volt, soha meg nem alkudott, mindenben lehetett rá számítani.” – írja Horkay Sámuel, a KMKSZ Beregszászi Alapszervezetének tiszteletbeli elnöke, Horváth Anna egykori szomszédja.

A szobrásznő hetvenötödik életévében egészségi állapotának romlása ellenére is szellemi aktivitásáról adnak hírt emberek, fórumok: „Az évek telnek, fogy az erő, romlik az egészség. Két műtét után van Horváth Anna szobrászművésznőnk is. Ám panaszkodni őt senki nem hallja. Derűs, vidám, telve optimizmussal, ma is fogékony és szomjas az újra, nála csak megpihenni, feltöltődni lehet”¹³ – olvassuk Szilvási Irén riportjában, aki a művésznő derűjét csodálja, mely ilyen körülmények között is megmaradt. Mint ahogy érzékeny figyelmét is, amivel az új dolgokat követte. Ezért keresték fel életében, hajlott kora ellenére is, a fiatalok: „Mert a legtöbbet adja barátainak: az odafigyelésben, a teljesítményünk mögötti erőfeszítés meglátásában, abban, ahogy oda tud hajolni a diszlexiás, olvasni alig tudó kisiskolához s egyenlő rangú partnere tud lenni, ahogy kibányásztatja az agyagolni hozzá járó falusi gyerekből a benne sejtett képességeket, ahogy örülni tud minden hasznos, értéket teremtő emberi teljesítménynek, ahogy ráébreszt az emberi lét fontosságára, ahogy nyesegeti vadhajításainkat...”¹⁴ (Szilvási Irén)

És hogy látta önmagát Horváth Anna? Megható szerénységgel felelt erre a kérdésre a 80 éves művésznő: „Szobrász, festő, grafikus, plakáttervező, díszletező. S újabban pedagógus is. Vajon minek is tekinti magát a nyolcvanéves Horváth Anna?

– Horváth Annának, egy embernek a Vérke partjáról – mondja huncut mosollyal, a reá jellemző sajátos szófordulattal¹⁵ – írja Barát Mihály 2004-ben, Anna 80. születésnapját köszöntve a Kárpáti Igaz Szóban, a művésznő halála előtt egy évvel.

¹³ Szilvási Irén: *Horváth Anna köszöntése*. Uo. 3. o.

¹⁴ Uo., 3. o.

¹⁵ Barát Mihály: *Egy nem mindennapi ember a Vérke partjáról*. uo., 5. o.

Horváth Anna 80 évesen keresztfiával, Szabó Istvánnal és Szabó Eszterrel

A tudósító akkor még nem sejtette, hogy egy év múlva már nem újabb köszöntőt fog leadni a szerkesztőségben, hanem gyászjelenést. Beregszász és a kárpátaljai magyarság büszkesége 81. születésnapja előtt mindössze három héttel, 2005. október 11-én fejezte be földi pályafutását, hogy elfoglalhassa helyét a másik világban: „(...) életének 81. évében örökre eltávozott az élők sorából a többség által csak Anna néninek szólított művésznő. És halálhíre szíven ütötte mindazokat, akik ismerték őt, márpedig hozzá kell tennünk, hogy ismerőseinek, barátainak köre igencsak kiterjedt volt. Horváth Anna ugyanis izig-vérig társas lény volt, előbb a Gyár utcai, majd a Vérke-parti lakásán gyakran összegyűltek a fiatal tollforgatók, képzőművészek, bölcsészhallgatók. Ő pedig lelkesen beszélt nekik stílusokról, gótikus templomokról és avantgárd festőkről, történelmi korokról és eseményekről, kötetlen beszélgetésre, vitára ösztönözve a fiatalokat az ilyen és hasonló témákból. Anna néni egyébként maga is szenvedélyes vitapartner hírében állt, úgy tartotta, hogy vitában kristályosodik ki az igazság. Nehezen vonható kétségbe, hogy a beregvidéki ifjatság egyfajta szellemi vezérének szerepét töltötte be hosszú évtizedeken át. (...) Három hét múlva lett volna 81 éves. Sajnos nem adatott meg neki.

Betlehem (terrakotta, fali dombormű)

Emléke megőrződik az utókor szívében, eredeti munkái pedig a múzeumokban és magángyűjteményekben fognak a jövőben is esztétikai élményt nyújtani a látogatóknak.”¹⁶ (Barát Mihály)

Horváth Anna ránk hagyta örökül a földön megteremtett mennyországának, elvarázsolt belső világának terrakottába álmódott bizonyosságát. Nem is tehetünk mást, mint óvjuk és vigyázzuk különleges lelkének és formáló, teremtő kezének adományait. „*Alkotásaival Horváth Anna elvitte szűkebb pátriánk művészetének hírnevét a nagyvilágba. Munkáit ma kijevei, moszkvai, budapesti, bécsi, prágai múzeumokban, illetve magángyűjteményekben őrzik.*”¹⁷ (Barát Mihály) Az örökség sorsa már életében is foglalkoztatta a művészno barátait, ismerőseit és Beregszász lakosságát. Horváth Anna a Gyár utca 12. szám alatt lévő szülői ház helyén vágyott egy emlékház kiala-

¹⁶ Barát Mihály: *Búcsú Horváth Annától.* uo., 2. o.

¹⁷ Barát Mihály: *Egy nem mindennapi ember a Vérke partjáról.* uo., 5. o.

kítására. Tervrajzokat is készített hozzá. „Az átépített szülői ház, ha romosan is, de ma is megvan: készültek benne tájházat nyitni, sajátos képzőművészeti múzeumot, amelyben ott lennének alkotásai, mert nincs városunknak még egy olyan neves, nagy hatósugarú személyisége, mint ő. A szép tervek nem valósultak meg. Fájó ez a pont életében. Talán nem lenne még késő pótolni a mulasztást.”¹⁸ (Szilvási Irén)

Horváth Anna temetése görögkatolikus szertartás keretében zajlott. Szüleivel közös sírban lelte nyughelyét. Feje fölött ma is az a különleges technológiával, betonból faragott síremlék, sztlélé áll, a *Halász* című dombormű, amelyet édesapjának készített. Horváth András a csendet, a szemlélődést kedvelő férfi volt, aki gyakran kijárt a bányatavakra horgászni, bár életében csak álmaiban tehetett szert komolyabb zsákmányra. Lánya, Horváth Anna a szobrán hatalmas hatat illesztett a horog végére. Az édesanyjának egykor kerámiából készített domborművet viszont kikezdte az idő, több helyen megsérült. A temetést követően Matl Péter Munkácsy Mihály-díjas kárpátaljai szobrász egy adománygyűjtő program keretén belül megszervezte a közös sírhely felújítását. Annak munkálatairól a sajtó tájékoztatta a lakosságot: „Matl Péter szobrászművész arról számolt be, hogy sikerült felállítani Horváth Anna síremlékét (...) a közeljövőben Matl Péter azt a domborművet is kifaragja majd, amely a korábbi síron is rajta volt, de annyira rossz állapotba került, hogy nem sikerült megmenteni.¹⁹ A művésznőre pedig így emlékezett: »Világméretű gondolkodó és művész volt.« Moszkvában, Rigában és Kijevben egyaránt őáltala ismerték Beregszász városát művészi berkekben.”²⁰ (Espán Margaréta)

A művésznő hagyatékának utóélete ma is sok feladatot ró az egykori tanítványokra. Mivel az idők során eltűnedeztek azok az alkotások, melyeket a városnak vagy egy-egy kiállítóteremnek kölcsön adott, így valójában beállt az a furcsa helyzet, hogy a település híres szülöttének műveit nincs hol megtekinteni. Ennek köszönhető, hogy egykori működésének egy fontos helyszínén, a hatos iskolában, tanári összefogással és Finta Éva segítségével 2014-ben emlékszóbat hoztak létre, melyben egész falat elfoglaló grafikáit kölcsönözték az állandó kiállításnak a pedagógusok, és bekerültek azok a

¹⁸ Szilvási Irén: *Horváth Anna köszöntése. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 55. évfolyam, 126-127. szám, 1999. november 6., 3. o

¹⁹ Szerzői megjegyzés: itt H. A. édesanyjának maga állította domborműre utal, melyet Matl Péter gránitból újra kifaragott.

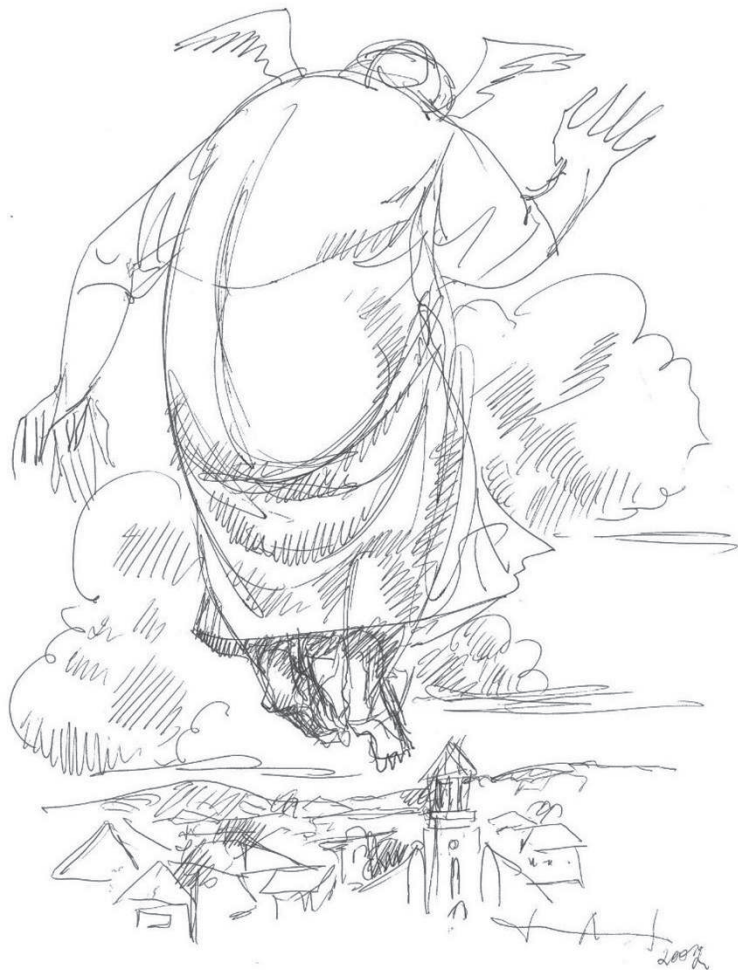
²⁰ Espán Margaréta: *Horváth Anna-emléknap Beregszászban. Kiállítással emlékeztek a művésznőre*, uo., 7. o.

szobrok is, melyek szétszórva fellelhetők voltak a város egy-egy hivatalos intézményében. Ezt a gyűjteményt Finta Éva további szobrok és képek hozzáadásával gyarapította: „*Január 22-én, a magyar kultúra napján a Beregszászi 6. Számú Általános Iskolában felavatták a Horváth Anna beregszászi keramikus, szobrász és éremművész, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, Ukrajna érdemes művésze tiszteletére készült emléktáblát és múzeumot.*”²¹ Az emléktáblát Bökényi Anna, a Beregszászi Járási Gyermek Alkotóház munkatársa készítette. Az emléktábla felavatása Horváth Anna születésének 90. évfordulóján, egy emlékkonferencia keretén belül valósult meg. A rendezvénynek a hatos iskola adott otthont. A meghívott személyek között jelen volt az ungvári és a beregszászi magyar külképviselet több jeles képviselője is, többen felszólaltak: „*az iskola bejáratánál elhelyezett emléktábla ihletet ad a mellette elhaladó diákoknak, hogy kipróbálják magukat a kultúra különböző ágazataiban, hogy a kudarctól soha ne riadjanak meg, s próbálják megtalálni a saját útjukat az önkifejezéshez.*”²² – fogalmazta meg Erdei Péter beregszászi magyar konzul.

A Horváth Anna Múzeum terve a művésznő halála után tizennyolc évvel megvalósulni látszik, úgy tűnik, ennyi idő kellett ahhoz, hogy a megfelelő emberhez kerüljön a méltatlanul elfeledett szobrásznő emlékének ügye. Ez az általam is nagyra becsült személyiség pedig dr. Tarpai József, a Munkácsy Mihály Magyar Ház vezetője. A múzeum helyszíne ugyan nem a Gyár utcai szülőház telke lett. A sors kegye által Isten szerető közelsége mutatkozik meg az új hely kijelölésében. A mára megépült épület a beregszászi Szent Kereszt Római Katolikus Plébániatemplom mellett helyezkedik el. A különleges szerkezetű, szintes ház tervezője különös tisztelettel járt el magas színvonalú munkája során, ugyanis gyönyörűen felhasználta a szobrásznő terveit az épület külső megformálása tekintetében. A belső kialakítás még folyamatban van, az enteriőr türelmetlenül várakozik. Remélhetőleg még 2023 végén megnyitásra kerülhet a benne helyet foglaló, Horváth Anna munkásságát bemutató állandó kiállítás, melyen jómagam is sokat dolgozom Finta Évával, édesanyámmal, a hagyaték örökösével.

²¹ *Emléktábla és múzeum Horváth Anna emlékére*, uo., 2. o.

²² *Emléktábla és múzeum Horváth Anna emlékére*, uo., 2. o.

Horváth Anna szignózott grafikája, 2002.